

UDK 347.440
(Изворни научни рад)

др Анђун Маленица
редовни професор Правног факултета у Новом Саду

ЗАКОН УРСОНЕ

Lex coloniae Genitivae Iuliae sive Ursonensis је најпознатији текс једног римског градог ситишта. Садржи јавно право, уређује локалну аутономију ове колоније римских грађана, и као такав је драгоцен извор за наша сазнања о римском законодавству, јавном праву, локалној аутономији у римској империји, те животној заједници римских грађана у провинцијама.

Кључне речи: Градски ситишт. — Јавно право. — Локална аутономија. — Структура ситишт. — Градски приходи. — Организација власти. — Правосуђе. — Судски систем. — Комunalни приходи.

I. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Закон о колонији Genitivi Juliji (Ursoni) је, у ствари, градски статут римског града Урсона (данас Осуна у Шпанији). Његов текст, записан на плочама, је само делом сачуван, али је изузетно значајан за данашња сазнања о локалној аутономији у Риму, римском јавном праву и животу у римским провинцијским градовима. Он је уједно и најпотпунији од свих сачуваних правних извора о једној колонији римских грађана. (1)

(1) Закон је пронађен крајем 1870, или почетком 1871. године. Одмах је побудио велику пажњу научника, посебно у Немачкој, Француској и Шпанији. Види: С. Giraud, *Les bronzes d'Osuna*, u Séances et travaux de l'Académie des Sciences morales et politiques, Paris, br. 102–105 (год. 1874–1876). Наши романисти нису уопште писали о овом, за изучавање римског права, значајном извору. Прво објављивање целог текста закона с преводом на наш језик јавља се тек 1989. године. Види: А. Маленица, *Извори римског права, I том*, Београд 1989, стр. 95–116.

Закон је донет 44. год. ст. ере. (2) Написан је лепим латинским језиком, што показује да је припремљен у Цезаровој канцеларији и послат ради објављивања у Урсону (3), која је тиме добила статус колоније римских грађана. (4) Наредбу о оснивању колоније издао је Гај Јулије Цезар. (5) Изгледа да је уз ту наредбу правни основ за уређење односа у Урсони био и *lex Antoniana*, који је у то време на општи начин регулисао увођење нових колонија. (6) Само

(2) Тако: S. Riccobono, *Fontes iuris romani antejustiniani, I (Leges)*, Florentiae 1941, с. 177. и K. G. Bruns, *Fontes iuris romani antiqui*, Tübingen 1909. (Aalen 1969), с. 122., док га G. Rotondi, *Leges publicae populi romani*, Milano 1912, с. 494., смешта пред крај I века ст. ере. На основу одр. 63 закона, са доста сигурности се може закључити да је апарат власти у новој колонији римских грађана почео да функционише 1. октобра. Наиме, у тој одредби се каже да помоћницима оних двојера који након оснивања колоније први врше дужност треба да припадне до 31. децембра 1/4 годишње плате, *сразмерно времену у ком су служили* (Подвукао А. М.).

(3) C. Giraud, *Les bronzes d'Osuna*, Revue de législation ancienne et moderne française et étranger, Paris, br. 4 (1874), стр. 366-367.

(4) У римским провинцијама су постојале две врсте градова чији су становници имали римско грађанство, колоније и муниципије. Колоније су изворно биле војна утврђења, па су их настањивали ветерани, док су статус муниципија добили они градови које су Римљани затекли приликом освајања провинција. Види: J. Richardson, *Roman provincial Administration*, Bristol 1984, с. 51. Како ће о колонијама бити доста речи у тексту који следи, указујемо овде на обележја муниципија. Римска муниципија је колектив муниципелса који се разликује од града и трибуса. Како су Римљани казистички решавали ствари и у домену јавног права, креирали су различите облике муниципија. У неким муниципелсима имају *ius conubii* и *ius commercii*, што значи да припадају само заједници приватног права, док у другим имају и *ius suffragii* и *ius honorum*, тј. живе и по римском јавном праву. Организација власти у муниципијама била је слична оној у Риму. Пандан римским конзулима и сенату су *duoviri* и *ordo decurionum*. Муниципије су уживале широку самоуправу и јурисдикцију. Тежња Рима да уједначи статус муниципија је видљива у *lex Iulia municipalis (Tabula Heraclensis)*, који закон доноси Гај Јулије Цезар 45. год. ст. ере., али до њиховог изједначавања није дошло због различитих прилика у појединим деловима империје. Више о томе види код: A. Romac, *Rjecnik rimskog prava*, Zagreb, 1983, с. 213; A. Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia, 1953, с. 590; *Enciclopedia del diritto*, Giuffrè ed., sv. XXVII, стр. 387-389.

(5) Одр. 66 закона: *Они йонийци и они ауџури које је за колонију изабрао Гај Цезар, или онај који је њо његовом наређењу населио колонију, они нека буду йонийци и ауџури колоније Генијиве Јулије...* Да је Цезар оснивао ове колоније потврђује одр. 106.: ко год буде колон колоније Генијиве установљене наредбом диктатора Гаја Цезара...

(6) Одр. 104.: *Што се тиче спољашњих и попречних путева унутар границе колоније Генијиве који су били изграђени или обележени, као и оних граничних канала у оквиру оног земљишта које земљиште је било дато и додељено на основу наређења диктатора и императора Гаја Цезара, Антонијевог закона, одлуке сената и плебисцита... Стилизација неких одредби у закону дозвољава претпоставку да су преузете из општег прописа, тј. Антонијевог закона. Тако у одр. 96 читамо: *Ако који декурион његове (Подвукао А. М.) колоније захтева од двојера или йрефектуса да йредложу декурионима у вези с јавним новцем...* Иначе, Rotondi, *op. cit.*, с. 429., сматра да је *lex Antoniana* предложен од стране конзула Марка Антониа кратко време након Цезарове смрти и да је донет априла 44. год. ст. ере. Ово иде у прилог нашем закључку да је апарат власти у колонији почео да функционисати 1. октобра исте године. (Види нап. 2.)*

оснивање колоније је плод ширих Цезарових активности у овој провинцији. Он је, наимае, током 45. и 44. године ст. ере вршио колонизацију и додељивао привилегије у Бетици тако да је већ у Августово време овај део Шпаније био готово у целости романизован. (7)

На сачуваним таблицама налазимо одредбе 61-82, 91-106 и 123-134 које се односе на следећу материју:

61. О принудном извршењу пресуде и овлашћењу дуовира; 62-63. О чиновничком апарату дуовира и едила; 64-65. О овлашћењима дуовира у погледу светковина и обреда; 66-67. О повластицама, избору и статусу понтифика и аугура; 68. О поступку по коме дуовири или префект воде скупштину понтифика и аугура; 69-70. О обавезама и овлашћењима дуовира у жртвеним обредима и религијским свечаностима; 71. О обавезама едила у жртвеним обредима и религијским свечаностима; 72. О утрошку новца који је поклоњен храмовима; 73. О забрани сахрањивања и спаљивања мртаца унутар зидина и обавезама дуовира и едила; 74. О забрани подизања ломача у граду; 75. О забрани рушења зграда, поправкама и овлашћењима дуовира и декуриона; 76. О највећем дозвољеном капацитету грнчарских радионица и овлашћењима дуовира; 77. О овлашћењу дуовира и едила да граде и поправљају канале и путеве; 78. Проглашавање јавних путева, пролаза и свих међа јавном својином; 79. Проглашавање слободног приступа водама; 80. О обавези предузимача да по завршеном послу поднесе рачун декурионима који су га ангажовали у јавном интересу; 81. О обавезама дуовира и едила у погледу вођења јавних финансијских књига; 82. О забрани да магистрати отуђују некретнине у јавној употреби, или их издају у закуп на више од пет година; (*Затим недостаје половина табле која је садржавала одредбе 83-90.*) 91. О обавези дуовира да обезбеди примену правила да сваки декурион, аугур и понтиф има стан у колонији; 92. О условима под којима дуовири предлажу, а декуриони доносе одлуку о упућивању јавних посланстава; 93. Забрана да дуовир или префект прими поклон поводом продаје или издавања у закуп јавних земљишта; 94. Утврђује се да правосудну надлежност могу имати само дуовир, префект и едил; 95. О начину на који дуовир и префект организују судски поступак пред рекуператорима; 96. О начину на који дуовир или префект води поступак када декурион захтева да веће декуриона донесе пресуду у вези јавне имовине; 97. О условима под којима дуовир спроводи поступак за избор патрона колоније; 98. О условима под којима декуриони установљавају јавне дажбине и овлашћењу едила; 99. О овлашћењима дуовира и декуриона приликом изградње јавног водовода; 100. О овлашћењима дуовира и декуриона приликом изградње

(7) Тако: T. Frank, *An Economic History of Rome*, Baltimore 1927, c. 363.

приватног водовода на захтев колона; 101. О томе ко не може бити изабран за магистрата; 102. О правилима по којима дуовир води истрагу и суђење; 103. О овлашћењима дуовира и префекта у случају подизања грађана на оружје ради одбране колоније; 104. О забрани оштећења путева и канала; 105. О овлашћењу дуовира да донесе пресуду о недостојности декуриона; 106. О забрани организовања тајних скупова; (*Затим недосијаје таблица која је садржавала освајачке одредбе 106 и наредних одредби закључно са 122.*) 123. О обавези дуовира да донесе ослобађајућу пресуду у поступку недостојности декуриона; 124. О праву декуриона да заузме место оног декуриона коме је утврђена недостојност; 125. О забрани бесправног заузимања места декуриона и надлежности дуовира и префекта; 126. О овлашћењима дуовира, едила и префекта поводом расподеле места са којих декуриони посматрају представе; 127. О магистратима који имају право да седе на местима намењеним сенаторима; 128. О овлашћењима дуовира, едила и префекта у религијским стварима; 129. О обавези дуовира, едила, префекта и декуриона да поштују одлуке скупштине декуриона и судској надлежности дуовира и префекта за случај непоштовања одлуке декуриона; 130. О условима под којима дуовир, едил или префект предлажу, а декуриони доносе одлуку о избору заштитника колоније и судској надлежности дуовира, *interrex*-а и префекта за случај непоштовања прописаних услова; 131. О условима под којима дуовир, едил или префект предлажу, а декуриони одлучују о званичном госту колоније и судској надлежности дуовира и префекта за случај непоштовања прописаних услова; 132. О забрани организовања јавних гозби у циљу придобијања гласача и судској надлежности дуовира и префекта за случај непоштовања забране; 133. О томе да се закони колоније односе и на жене припадника колоније; 134. О забрани да дуовир, едил или префект предложи или исходе одлуку о плаћању почасних служби — којом одредбом се и завршавају пронађени делови таблица.

II. САДРЖИНА И СИСТЕМАТИКА ЗАКОНА

Задња одредба на пронађеним таблицама носи број 134. Педесет сачуваних одредби чине, према томе, само нешто више од трећине текста таблица које су у деловима стигле до нас, а није нам познат број одредби у целом закону. И поред те непознанице расположиви материјал даје основу за доста интересантна уопштавања, не само о статутима римских колонија, него и римском праву уопште.

Најпре пада у очи да закон Урсоне искључиво садржи јавно право. Међу педесет сачуваних одредби нема ни једне једине која

би регулисала типичне приватноправне послове, уговоре, тестамент и сл. Из овога се могу извући два за романисте значајна закључка. Прво, да је разликовање јавног и приватног права, о ком пише Улпијан у III веку, преузето из републиканског периода. Закон Урсоне о тој подели прецизно води рачуна, а донет је 44. године ст. ере. То значи да су правни концепти *јавно љраво* и *љривајно љраво* искристалисани још пре његовог доношења. Потврду за то уосталом налазимо и код Цицерона (106-43. год. ст. ере.) за кога је *ius publicum* изграђен појам. То је право *rei publicae* које обухвата правна правила која се односе на органе власти и њихову активност. (8)

Структура текста овог закона допушта још један закључак. Поделом права на јавно и приватно није се бавила само правна наука у оквирима својих систематика. Наиме, када се упоређују разврставање правне материје у Јустинијановој кодификацији и Улпијанова подела права на јавно и приватно, намеће се закључак да та подела у пракси није имала неки значај, јер је материја у кодификацији поређана по сасвим другачијим критеријумима. Закон Урсоне, међутим, показује да је подела права на јавно и приватно и те како присутна у свакодневном креирању правног система, те да римски законодавац у праскозорје класичног периода има сасвим прецизну представу о томе који део права треба да буде обухваћен статутом једне колоније. (9)

Од три области јавног права, према Улпијановом одређењу тог појма, права о религијском култу, о свештеницима и о јавним службеницима (10), у закону налазимо само две. Нема регулативе о обредима, која чини *ius sacrum*. На свештенство се односе четири од педесет одредби (66, 67, 68. и 91), а о јавним добрима и комуналном реду, без утврђивања посебних надлежности магистрата, говори шест одредби (74, 78, 79, 82, 104. и 106). У преосталих четрдесет, које чине 4/5 законског текста, утврђује се надлежност магистрата и декуриона колоније, или се регулишу нека статусна и њима слична питања везана за магистрате. Највећи део закона посвећен је, према томе, устројству и функционисању апарата власти у колонији. У оквиру тих педесет одредби, о надлежности

(8) О Цицероновом схватању види код: Ј. Даниловић, *Историјски осврт на геобу љрава на јавно и љривајно*, у *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 5/1982, стр. 632-633.

(9) Овим се индиректно, али на веома сигуран начин, потврђује и суштинска аутентичност самог Улпијановог текста о деоби права на јавно и приватно. Ако се, наиме, у маниру лова на интерполације у Јустинијановој кодификацији и могу правити конструкције којима се оспорава аутентичност сваког слова у Улпијановом фрагменту, нема никакве сумње у веродостојност сачуваних таблица Закона Урсоне, које очигледно садрже само јавно право.

(10) *Ulp. lib. 1 inst. (D. 1. 1. 1. 2).*

дуовира се говори у 31, о надлежности едила у 11, префекта у 9, а декуриона у 6, с тим што се у неким случајевима послови поверавају неколицини магистрата алтернативно.

Поставља се питање да ли се у оквиру наведених одредби може утврдити нека чвршћа систематика. Питање је интересантно и за евентуално закључивање о систематици *lex Antoniana*, који је био оквирни пропис за уређивање односа у колонијама римских грађана.

Од четири одредбе о свештенству три су дате повезано (66, 67, 68), а четврта (91.) је убачена међу одредбе које говоре о дуовирима, будући да се у њој и они помињу. Одредбе о надлежности магистрата и декуриона нису поређане по носиоцима овлашћења (дуовири, префект, едили, декуриони), већ су измешане, што значи да законодавац није пошао од неке формалне систематике. Није се држао ни систематике према областима односа који се регулишу. У одредби 61 с почетка сачуваног текста говори се о принудном извршењу пресуде и надлежности дуовира, а потом следе две одредбе о чиновничком апарату дуовира и едила. Иза тога долази једна група одредби (64-74) којима је заједнички именитељ да су везане за религију. Ту се говори о утврђивању дана за светковине и обреде, о свештенству, утрошку новца у религијске сврхе и сл. Међутим, у закону се о стварима везаним за религију говори и на другим местима, на пример у одр. 91 о обавези свештсника да имају стан у колонији, а у одр. 128 о избору управника светилишта, храмова и жртвеника. Иста је ствар и када је реч о комуналној проблематици и јавним добрима. Постоји једна група одредби (75-82) у којима се говори о забрани рушења грађевина, јавним добрима, јавним радовима и сл., али се, рецимо, о увођењу јавних дажбина и изградњи водовода говори на другом месту (одр. 98-100). На разним местима налазимо и одредбе о правосуђу (94, 95, 102, 123).

Интересантан је начин на који законодавац врши прелаз са једних на друга питања. Када је реч о одредбама о религијским стварима претпоследња, 73, говори о сахрањивању и спаљивању мртваца, последња, 74, логички се наставља на претходну и говори о забрани подизања нових ломача, а онда следећа из нове групе одредби посвећених комуналној проблематици говори о забрани рушења грађевина. Законодавац иде по асоцијацији и са једне забране везане за градско насеље прелази на другу. Скок с једне на другу материју преко асоцијације видљив је и другде. Тако се одредбама 64 и 65 утврђује да су дуовири ти који одређују дане обреда и светковина, те воде рачуна о утрошку новца, а онда се асоцијацијом прелази на нову материју, па следећа, 66, одредба регулише статус свештенства. Ако за старе кодификације вреди правило да се у њима материја не излаже по неком систему, већ

по важности и асоцијацији (11), а закон Урсоне је кодификација у маломе, јер обухвата разноврсну материју од значаја за живот једног града, онда се може констатовати да тог ређања материје по значају овде нема. Законодавац обрађује једну материју, прелази на другу, па се опет враћа на прву и очигледно није оптерећен никаквом тежњом да успостави неки систем.

Због оваквог начина писања законског текста, не могу се правити озбиљније претпоставке о материји која се налазила на уништеним таблицама. Првој сачуваној одредби о извршењу пресуде највероватније је претходила регулатива о поступку доношења пресуде. Међутим, одредба о извршењу пресуде носи број 61 и извесно је да претходних шездесет одредби није било посвећено само тој проблематици. Морала су у закону бити уређена и питања о судској надлежности магистрата колоније, а исто тако и о *cursus honorum* и процедури за избор магистрата, које одредбе налазимо у статутима неких других градова. За неке чвршће претпоставке о могућој садржини уништених делова закона не може се, на жалост, наћи упориште ни у другим изворима. Сачувани фрагменти подарених закона, статута других римских градова на територији данашње Шпаније односе се на муниципије, а не на колоније, и потичу или из ранијег или из каснијег времена, па се упоређења не могу правити. (12)

Све одредбе закона Урсоне улазе у онај део права који су Римљани означили као *ius publicum*, јавно право. Анализа овог закона је, према томе, анализа једног сегмента римског јавног права. Али, да би се избегли неспоразуми који могу произаћи из разлика у римском и данашњем поимању јавног права и његове структуре, пре те анализе треба учинити неколико напомена.

Према схватању римске правне науке јавно право регулише питања од јавног интереса. У познатом фрагменту Улпијановог уџбеника, који је уврштен у прво поглавље прве књиге Дигеста, стоји да је *ius publicum* оно право које посматра положај римске државе, за разлику од приватног које посматра интересе појединаца. (13) Да би означио предмет јавног права Улпијан користи израз *status rei Romanae*, што дословно преведено значи „положај римске ствари”. Ми смо у преводу, ипак, употребили термин *држава* да би текст приближили нашој појмовној апаратури, али Римљани нису

(11) Тако: O. Stanojevic, *Gatus noster (Plaidoyer pour Gatus)*, Amsterdam, 1989, с. 55.

(12) Закон о муниципији Оски, *Lex Osca tabulae Bantinae*, је донет између 180. и 118. године ст. ере, а Закон муниципије Салпенсане, *Lex municipii Salpensani*, донео је император Домицијан између 82. и 84. године н. е.

(13) Ulp. lib. 1 inst. (D. 1. 1. 1. 2). *publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem.*

имали тај апстрактни појам и термин. Под изразом *status rei Romanae* Улпијан у ствари подразумева оно што је интерес Рима. У том смислу се може повући паралела између израза *res Romana* и *res publica*. (14) *Res Romana* и *res publica* су у терминологији Римљана синоними за општи интерес. На овакав закључак упућује и наставак наведеног Улпијановог текста. Образлажући поделу права на јавно и приватно, Улпијан каже: „Наиме неки интереси су јавни, а неки појединачни”. (15) Класични римски правници, према томе, узимају интерес као основ за разграничење јавног и приватног права. Прво регулише оно што је интерес заједнице, а друго оно што је интерес појединца. (16) Стављајући на вагу интерес заједнице и интерес појединца Римљани су, сасвим разумљиво, онај први определили као виши. Правна наука је то превела на језик права ставом да јавно право има јачу правну снагу од приватног. (17) У овом погледу римско класично право стоји на истом становишту на ком је и савремено, тј. норме јавног права су *ius cogens* и не могу се мењати вољом појединца. (18) Било би, међутим, погрешно из напред реченог извлачити закључак о истоветности римског и савременог поимања јавног права. Римско јавно право је она област права на којој се можда најбоље сагледава немогућност примене данашње појмовне апаратуре и критеријума на појаве из прошлости. (19) Савремено схватање, и када се наслања на јавни интерес,

(14) А. Бергер, *op. cit.*, с. 679, појмовно одређује термин *res publica* као „укупност права и интереса римског народа”.

(15) *sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim*.

(16) Ово доста чврсто закључивање о римском класичном концепту јавног права на основу једног текста може на први поглед изгледати претерано, посебно ако се зна да се израз *ius publicum* у Јустинијановој кодификацији среће и у другим значењима. Ј. Даниловић, *op. cit.*, с. 638, наводи да га класични правници користе у значењима: 1) Државно право, 2) Право које држава ствара путем закона, 3) Целокупно позитивно право, 4) Позитивно право које се не може мењати. Треба, међутим, имати у виду да је текст на који се позивамо узет из уцбеника права. Није, дакле, настао као узредна опаска при разматрању неког другог правног питања, већ га је Улпијан написао да би ученицима објаснио шта је јавно, а шта је приватно право. Улпијан, према томе, наводи оно што је било, ако не јединствено, а оно бар превлађује класично схватање. Да је Улпијан погодио суштину поделе на јавно и приватно право очигледно су сматрали и професори правних школа из Јустинијановог времена, јер су исти текст, уз незнатна скраћења унели и у Јустинијанове Институције (I. 1.1.4). Овај Улпијанов текст уједно је и једини фрагмент неког класичног правника у Јустинијановој кодификацији који директно говори о самој подели права на јавно и приватно. Сви остали у којима налазимо „јавно право” и „приватно право” употребљавају ове изразе у другом контексту, без намере одређивања тих појмова. Преглед тих текстова са исцрпним коментаром се може видети у наведеном чланку Ј. Даниловић.

(17) *Par. lib. 2 quaest. (D. 2.14.38) : Ius publicum privatorum pactis mutari non potest.*

(18) Тако: Р. Bonfante, *Diritto romano, Opere complete IX (Opere LX)*, Milano, 1976, с. 104.

(19) Тако: G. Rotondi, *op. cit.*, с. 1.

полази од једног незаобилазног фактора, од државе, и за јавно право везује све оно што су обележја модерне државе. Како су та обележја резултат историјског развоја који је уследио након пропасти Рима, јављају се и разлике између римског и савременог концепта јавног права. (20) Када данас говоримо о јавном праву имамо у виду уставно, управно, кривично, фискално, процесно и неке друге гране права, што је плод енглеског конституционализма, француског административизма, немачко-италијанског процесуализма и тековина италијанске мисли у области кривичног права. (21) За Римљане, напротив, јавно право обухвата религијско, свештеничко и право о јавним службеницима. (22) Оно је, дакле, трипартитно. (23)

Религијско право, *ius sacrum (ius divinum)*, је обухватало обичаје, одлуке и институције које су везане за однос човека и богова. То значи да оно покрива питања култа, жртвене обреде, светилишта, храмове, посвећења, гробове и свештеничке функције, где год да се оне врше. (24) Ово право стварају и тумаче свештеници. (25) Свештеничко право, *de sacerdotibus (ius pontificium)*, чине правила која утврђују права чланова свештеничких колегија према политичкој заједници и њен однос према институцијама свештенства. То право којим се уређује живот и активност свештеника стварају и чувају сами свештеници. Право о јавним службеницима, *de magistratibus*, чине правила о овлашћењима и обавезама магистрата у вршењу јавних послова. Ако оставимо по страни религијско

(20) Да је данашње поимање јавног права резултат развоја друштва у оквиру сасвим конкретних историјских околности лепо је у нас запазио још Тарановски. Он констатује да правна наука наилази на проблем када треба да рационализује поделу права на јавно и приватно. Проблем настаје због тога што су приватни и јавни интереси толико повезани да се њиховим супротстављањем не може извршити разлучивање. Та подела права, подвлачи Тарановски, није „извршена према некој рационалној схеми, него је постала емпиријским, историјским путем”. Ф. Тарановски, *Енциклопедија права*, Београд 1923, стр. 220-222.

(21) Тако: V. Giuffrè, *Il „diritto pubblico” nell'esperienza romana*, Jovene (Napoli) 1989, с. 12.

(22) Ulp. lib. 1 inst. (D.1.1.1.2). *publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit.*

(23) Интересантно је да је оваквом раздеобом постигнута симетрија у укупној подели права, јер је и приватно право по римском схватању трипартитно. Састављено је од правила која чине *ius naturale, ius gentium* и *ius civile*. Улпијан у наведеном фрагменту каже: *privatum ius tripartitum est: collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus*. Изгледа да се може говорити о класичном маниру поделе права на три дела. Да подсетимо, и чувена Гајева подела приватног права је трипартитна: *personae, res, actiones*, а и облигације су се делиле на три групе: *ex contractu, ex delicto, ex variae causarum figurae*.

(24) A. Berger, *op. cit.*, с. 532.

(25) Римљани су сматрали да су нека од ових правила створили сами богови, и тај део права су назвали *ius divinum*, а насупротив њему је стајао *ius humanum*.

и свештеничко право, оно што ми данас првенствено имамо у виду када говоримо о јавном праву Римљани су сврставали у право о јавним службеницима, јер је у њиховој надлежности било да брину о јавном интересу. У оквиру тог дела јавног права Римљани нису правили никакве даље поделе које би полазиле од природе односа који се регулишу. То, видели смо, потврђује и распоред материје у Закону Урсоне. Зато коректна историјска анализа неког од римских градских статута не допушта разврставање норми по данашњим научним критеријумима, јер то једноставно није био и римски угао посматрања тих статута. У противном, у статутима ће се наћи оно што објективно није постојало.

Друга ствар коју треба имати у виду у анализи римских градских статута везана је за разграничење јавног и приватног права. Упркос чињеници да је некада тешко одвојити јавни и приватни интерес, данас се ипак гране права прецизно разврставају и улазе или у јавно, или у приватно право. У Риму то увек није био случај. Због паралелизма јавног и приватног права, потеклог из старог *ius civile*-а, одређене материје су дуго времена биле регулисане како јавним, тако и приватним правом. Тако је *ius sacrum* улазио у сферу јавног права када се односно на обредне радње које је упражњавала цела *civitas*, док је био у сфери приватног када је био у питању култ који се одвијао у породици. Ова подела унутар једне гране права видљива је и у закону Урсоне. Будући да је садржавао јавно право, у њему нема одредби које би се односиле на упражњавање породичног култа.

Тај паралелизам, јавно — приватно право, видљив је и у деликтној материји. Када је реч о деликтима данас, од највеће важности су они који улазе у домен кривичног права, које се сматра јавноправном материјом *par excellence* из више разлога. Њиме се штити јавни интерес, кривични поступак се покреће *ex officio*, а казнени и тужбени захтев се поставља у име државе. Уз то, и санкција је по својој природи и циљу ствар општег интереса. Чак и када се јавља у форми имовинске казне, она се наплаћује у корист јавне касе и раздвојена је од имовинскоправног захтева оштећеног. За разлику од изнетог, у римском праву у оквиру деликата нема материје која се издваја по таквим или сличним карактеристикама. Римљани немају ниједан концепт који би одговарао нашем појму „кривично дело”. Они не одређују ниједну групу деликата као посебну, као „кривична дела”, ни у формалном смислу, на пр. терминолошки, у оквиру посебне кодификације и сл., нити у материјалном, са становишта највеће друштвене опасности. Зато кривично материјално и процесно право није издвојено ни у правном систему, нити у оквиру римске науке о праву. Римљани имају појам „деликт” којим означавају недозвољену радњу. Он је рођен у

старом *ius civile*-у и стоји као супротност контракту, дозвољеној радњи. Тај рудиментарни појам из ране фазе развоја права обухватао је у прво време мали број недозвољених радњи. Концепт деликта је био, међутим, довољно широк, а то значи и еластичан, да кроз векове омогући ширење круга недозвољених радњи према потребама живота, а да се при том Римљани никада не суоче с потребом прецизнијег дефинисања или редеофинисања деликта. Приступајући казуистички проблему заштите од недозвољених радњи, као и у другим областима права, они сузбијају деликте на различите начине, у грађанском судском поступку, јавном судском поступку, или посредством активности магистрата. Прописују за извршене деликте имовинске и неимовинске казне, постављају различите сврхе казњавања, дају легитимацију за покретање поступка оштећеном, магистратима као органима власти, а често и свим грађанима преко *actiones populares*. Неоптерећени било каквом доктрином и систематиком, Римљани допуштају да се у једном истом деликту, на пример код крађе, користе различити судски поступци са битно различитим циљевима. У оквиру те казуистике не уочава се никакав чвршћи систем заснован на некаквом теоријском приступу. Зато су узалудни и са становишта историјског метода неприхватљиви покушаји да се римски деликти посматрају из данашњег угла, по основу друштвене опасности дела, врсте казне, овлашћеног тужиоца и сл. Од таквог приступа има више штете него користи, јер какав закључак, на пример, може да извуче данашњи стручњак за кривично право који тражи информацију о римском праву кад прочита да је у Риму постојало јавно и приватно кривично право, да је код првог гоњење у надлежности органа заједнице и да је усмерено на кажњавање, а да се код другог поступак води по приватној иницијативи, ради новчаног обештења. (26) У суштини у Риму нема кривичног права. Постоји само регулатива о деликтима, што је нешто сасвим различито.

Формални извор права о деликтима у Риму су закони, преторов едикт, царске конституције, локални обичаји, па и статути градова, какав је овај града Урсоне. Оно што је било регулисано законом, едиктом и царском конституцијом, примењивало се на територији целе империје и зато није ни уношено у градске статуте. Због тога нам одредбе овог закона дају слику само о деликтима које су везани за једну локалну заједницу, али и то употпуњује наша сазнања о целини римског правног система. Видећемо касније да су сви ти деликти установљени ради заштите интереса колоније Урсоне. Као такви чине део јавног права и нашли су своје место у овом статуту, а било би погрешно ако би их квалификовали као кривична дела, прекршаје и сл.

(26) Види: P. Bonfante, *Storia del diritto romano, Vol. I (Storia I)*, Milano, 1958, c. 156.

Погледајмо сада, након напомена о садржини и систематици, те нужној методологији анализе, шта све саопштава закон Урсоне.

III. ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА У КОЛОНИЈИ

У сачуваним таблицама нема довољно података за стварање прецизније слике о друштвеној структури и односима међу слојевима. У одр. 126 се говори о расподели места у позоришту, па се помињу колони Генитиве, становници, гости и странци. У Урсони су, дакле, ако се занемаре гости, поред колона стално живели и други становници, а привремено су пребивали и странци. Помињање странаца не изненађује, јер је ниво робне производње и трговине у империји другог периода републике био толики да није ни могуће замислити напреднији град у ком поред домаћег становништва нема и странаца — трговаца, занатлија, уметника и сл. Рим је дао Шпанији, као и другим провинцијама, слободу трговине и пољопривредне производње, тако да се у Бетици, која је била развијенији део провинције, производило и трговало уљем, вином, ланенин платном, вуном, металима, усољеним месом и рибом. (27) Будући да су страни трговци и др. били људи од угледа, разумљиво је да присуствују градским свечаностима, па им је према статусу и требало одредити места у гледалишту.

Оно што је много значајније за анализу друштвене структуре у колонији јесте разликовање колона и становника колоније. Колони су чинили већину становништва и имали су статус римских грађана. Цезар је у Урсону послао популацију махом састављену од ослобођеника. Када је 45. године ст. ере дошао у Шпанију да скрши задњи отпор, од покорених градова је експроприсао земљу баш да би је и могао поделити војним ветеранима и ослобођеницима. (28) Будући да су имали статус римских грађана, колони су поседовали пуна политичка права. Припадност овој структури била је одређена пореклом и због тога су колони били подељени по трибусима, као и грађани у Риму. (29)

Виши, управљачки, слој чинили су колони изабрани за декурионе. Из њихових редова се бирају магистрати колоније. Њихов виши статус и формално је, између осталог, обележен посебно одређеним седиштима на јавним свечаностима (125). (30) Из одр. 105 се види да су декуриони могли бити изабрани и из реда осло-

(27) Тако: Т. Frank, *op. cit.*, с. 366.

(28) Види: Т. Frank, *op. cit.*, стр. 363-364.

(29) Трибуси се помињу у одр. 101, а у вези избора и замене магистрата колоније.

(30) Бројеви у заградама у даљем тексту означавају број одредбе закона.

бођеника, што је последица околности да је колонија настала насељавањем ослобођеника. Услови за избор су били: домицил у колонији и стан подобан за залогу. Стан је био реално обезбеђење за евентуална потраживања чланова колоније проистекла из незаконитог рада декуриона. (31) И унутар овог највишег слоја постојала је стратификација. У једном Улпијановом тексту унетом у Дигеста стоји да на градску таблу треба уписивати имена декуриона по редоследом који је утврђен у закону дотичног града, а ако је то питање регулисано, онда према функцијама које су они обављали, при чему на прво место долазе декуриони који су били бирани за дуовире. (32)

У виши слој улази и свештенство, али ћемо о њему и његовим активностима говорити посебно, будући да су у Урсони, као и у другим римским градовима, религијски послови чинили значајан део јавног живота.

За разлику од колона, остали становници колоније свој статус заснивају на домицилу, а не на пореклу. Становници, *incolae*, су према римској традицији коцком уврштани у неки од трибуса, али нису могли вршити јавне функције, што значи да нису имали пуна политичка права. Овакво решење је последица римске политике која је обесхрабривала мешање становништва села и града. (33) Категорију становника чинили су, како они који су у Урсони имали домицил у времену када је она проглашена за колонију римских грађана, тако они који су се касније доселили.

Каква су права и обавезе становника који немају статус колона? Из текста закона се види да имају војну обавезу и да их дуовир и префект могу подићи на оружје (103). Такво решење је разумљиво када се има у виду да су колоније осниване на стратегијским местима. *Incolae* плаћају јавне дажбине једнако као и колони, чак и ако ту не пребивају, него имају само земљу. (34) Са економске тачке гледишта они нису дискриминисани. У закону нема одредби које би ограничавале привредну активност станов-

(31) Према одр. 91 стан је морао бити унутар зидина града, или највише хиљаду корака ван њих. Закон дозвољава избор и када декурион нема стан у граду, али под условом да га стекне у наредних пет година (91). Непуњење услова повлачило је, према томе, губитак статуса декуриона. Услов у погледу стана био је уобичајен. Исто је, на пример, прописано у Закону муниципије Тарентине донетом између 89. и 62. године ст. ере, с тим што је декурион који не испоштује овај услов плаћао годишњу глобу од 5. 000 сестерција.

(32) Ulp. lib. 3 de off. proc. (D. 50. 3. 1).

(33) Тако: F. De Martino, *Storia della costituzione romana, Vol. III (Storia III)*, Napoli 1958, с. 254.

(34) Одр. 98.: Ко у тој колонији, унутар граница те колоније, буде имао пребивалиште или земљу, и ако не буде колон те колоније, он треба да буде подложен истој јавној дажбини као и колон колоније.

ништва које нема статус колона. Напротив, када је реч о приступу води, њеном вађењу и напајању стоке, закон прокламује да су права колона и осталих поседника земље једнака (79).

Посебан слој, који се по својим функцијама, правима и обавезама издваја од осталог становништва Урсоне, су свештеници. Иако је добар део таблица уништен, у закону налазимо доста одредби о свештенству и религијским пословима. То не изненађује, јер је у старим временима сваки град имао своје богове и свештенике. Култ је нит која повезује припаднике заједнице, а религиозност је инспирисала јавни живот па, и право. (35) Како је још Фистел Де Куланже запазио, град је био скуп људи који има исте богове заштитнике, скуп људи који је вршио религијске обреде на истом жртвенику. (36)

Свештеници су, према римској традицији, били подељени у две колегије, у понтифе и аугуре. Колегије су, као и у старом Риму, морале имати најмање три члана. У надлежности понтифика су била религијска питања и јавни култ. Понтифи су ствараоци и тумачи божанског (*ius divinum*) и свештеничког права (*ius pontificium*), а утврђују и правила ритуала (*ius sacrum*). Припадници друге колегије, аугури, путем ауспиција испитују вољу богова (66). У колегију се улази избором (37), или кооптирањем на место умрлог или осуђеног члана колегије (67). Свештеници су не само јасно издвојен, него и посебно привилегован слој. Имају бенефицију да живе по најбољем закону и најбољем праву, *optima lege optimo iure*, које буде установљено у било којој колонији римских грађана (66). То практично значи да се Закон Урсоне на њих није примењивао ако су у неком другом градском статуту постојале повољније одредбе. Сам закон, иначе, прописује да свештеници и њихова деца не подлежу војној обавези и не плаћају јавне дажбине, исто као и понтифи у Риму, а не одговарају ни за војне прекршаје (66). Свештеници, ипак, не уживају апсолутни имунитет. Могу бити осуђени за остале деликте, у ком случају престају да буду чланови колегије (91). За неиспуњавање професионалних обавеза и непоступање по одлукама декурiona кажњавају се високом новчаном казном од 10.000 сестерција, коју путем *actio popularis* може наплатити било који колон (128).

О избору нових чланова колегије одлучују сами понтифи, односно аугури, на својој скупштини, којој председава дуовир или префект (68). Свештенство је, према томе, не само посебан, већ и доста затворен слој. Како свештеници припадају аристократији, слоју декурiona, срастање државне власти и религије, тако карак-

(35) V. Giuffrè, *op. cit.*, с. 61.

(36) Ф. Де Куланже, *Држава старог века*, Београд 1895, с. 171.

(37) Прве понтифе и аугуре изабрао је Гај Јулије Цезар (66).

теристично за антички свет, потврђено је и у Урсони. Припадност владајућем слоју била је обележена и статусним симболима. Понтифи и аугури носе тогу опточену пурпуром и на јавним приредбама седе међу декурионима (66). Они, као и декуриони, морају имати домицил у колонији и толико вредан стан да је подобан за залогу (91).

Понтифи су били најзначајнији, али не и једини слој људи који се бринуо о религијским пословима. (38) Закон говори и о управницима светилишта, храмова, жртвеника, као и о нижим свештеницима (128). У Урсони је, према томе, велики број људи водио бригу о религијским пословима. Надзор над свима њима, почев од поступка избора, па до начина обављања професионалних функција, вршили су уз дуовире, префект и едили (128).

Према одр. 66 закона, аугури су одлучивали о свему што је било везано за ауспиције. Закон не говори детаљније о њиховим овлашћењима, јер су то биле општепознате ствари. Како је значај скупштине у Урсони био мали, помиње се само једанпут, аугури нису имали прилику да често испитују вољу богова. Због тога је и њихов утицај на живот колоније вероватно био много мањи него у старом Риму. Ауспиције су долазиле у обзир приликом предузимања значајнијих радњи од стране магистрата, на пример, пре приступања изградњи јавног водовода или пута, приликом избора магистрата и сл.

IV. ПРИХОДИ КОЛОНИЈЕ

За подмиривање својих функција Урсона је, као и остале колоније, морала остваривати приходе. Овлашћени орган за установљавање јавних дажбина је веће декуриона (98), али је закон лимитирао висину дажбина. Декуриони су могли прописати највише пет дана рада годишње по пунолетном човеку и три дана за сваки пар теглеће стоке. Дажбине су везиване за радове који се изводе по одлуци декуриона, а у питању су сигурно биле поправке путева, водовода, канала и сл. Непосредан надзор над испуњавањем ових обавеза вршили су едили. Јавним дажбинама су оптерећени, како смо већ рекли, сви они који живе или имају земљу у колонији.

(38) Понтифи су водили рачуна о религијским обредима чије је одржавање утврђено посебном одлуком (64). У Урсони су били обавезни обреди у част Јупитера, Јуноне и Минерве. У колонију је, дакле, био пренет религијски култ Рима, јер је управо овим божанствима био посвећен најстарији храм на Капитолу. Овакво решење је било нужно пошто је Урсона добила статус колоније римских грађана. Дуовири су имали обавезу да ове обреде организују четири дана у години, а едили три (70 и 71). Трошкови обреда су покривани из наплаћених новчаних казни због пореских прекршаја, из закупнина намењених жртвеним и религијским стварима, те из прилога датих храмовима (65, 69, и 72).

Била су ослобођена дажбина лица млађа од четрнаест и старија од шездесет година (98).

Други извор прихода биле су закупнине из закупа јавних добара, земљишта, шума и зграда. Одлуку о давању у закуп доносило је веће декуриона, а закуп се закључивао најдуже на пет година (82). Закон утврђује да је ништава продаја јавних добара. Евентуалном продајом она не престају да буду својина колоније Генитиве Јулије, а онај који донесе одлуку о продаји да би остварио неку личну корист, за сваки југер земље и за сваку годину, плаћа сто аса глобе колону који га утужи (82).

Ако се у одр. 76, која забрањује држање грнчарских или црепарских радионица унутар зидина ако производе више од триста комада грнчарије дневно, види норма којом се радионице у јавној својини штите од конкуренције, онда су и закупнине од тих радионица чиниле приход колоније. У сваком случају, по истој одредби, колонија је остваривала приход и од конфискације приватних радионица које су премашивале дозвољени капацитет. Према одр. 65 у приход колоније су улазиле и казне због неплаћених пореза, а биле су намењене јавним обредима. Ова норма уједно потврђује да је колонија имала и своје сопствене порезе. (39) О њима у сачуваним таблицама нема података, али се може претпоставити да су опорезивани како промет робе, тако и имовина. Како је Урсона била и трговачки центар, порезом на промет се сигурно остваривао знатан приход. Јавне дажбине, порези, приходи од закупа и казни чинили су материјалну основу колоније Урсоне која је, очигледно, имала заокружен фискални систем.

V. ОРГАНИЗАЦИЈА ВЛАСТИ

Будући да је овим законом Урсона добила статус колоније римских грађана, организација власти је наликовала оној у Риму. Закон говори о скупштини, већу декуриона и магистратима.

1. Скупштина

Скупштина се у закону помиње само једанпут, у одр. 101. Срећа је што је та таблица сачувана, јер да није тако из осталих делова текста се ни посредно не би могао извући било какав закључак о њеном постојању. Скупштина је, дакле, била трећеразредни орган власти. Цезар је устројио власт у колонији у складу с римским републиканским концептом, али не у његовом изворном, већ у деформисаном облику, оном који је у његово време постојао

(39) Одр. 65.: У погледу новца који буде дат у јавну касу на име казни везаних за порезе који припадају колонији Генитиве Јулије...

у Риму. Народ, према томе, има мали утицај на вршење власти у колонији.

2. Веће декуриона

Закон никада не користи назив „веће декуриона”, него у бројним одредбама говори о питањима о којима декуриони одлучују, кворуму и потребном броју гласова за доношење појединих одлука. Када су били сазвани ради одлучивања, декуриони су чинили муниципално веће са широком надлежношћу. Оно одлучује о: установљавању јавних дажбина (98), јавних (99) и приватних (100) водовода, рушењу и поправци зграда (75), поверавању јавних радова предузимачима (80), закупима установљеним ради прибирања средстава за религијске послове (69). Веће одлучује о покретању истраге због кршења прописа о јавним добрима (96) и о мобилизацији у случају ратне опасности (103). Декуриони, даље, одлучују о патронима (130) и званичним гостима колоније (131) и бирају јавна посланства (92).

Одлуке већа декуриона обавезују декурионе појединачно, а такође и магистрате колоније, дуовире, едиле и префекта. (40) За умишљајно непоштовање одлуке декуриона била је прописана висока глоба од 10.000 сестерција, коју је путем *actio popularis* могао наплатити сваки колон колоније. (41)

Веће декуриона доноси одлуке тајним гласањем, уписивањем гласа у таблице (97 и 130). Кворум за пуноважан рад и број потребних гласова за изгласавање одлуке зависио је од значаја питања о коме се одлучивало. Највећа, квалификована, већина се тражила за избор заштитника колоније. Био је изабран ако се за њега изјаснило најмање 3/4 свих декуриона (130). Овај изразито висок број потребних гласова говори о великом значају патрона колоније. Он је морао уживати опште поверење колона, јер их је једино он могао заштити од изнуђивања која су вршили римски магистрати. Становници провинција нису, наиме, могли сами покренути поступак против магистрата римског народа. Други по реду квалификовани кворум, присуство 2/3 декуриона и глас већине, захтевао се код одлучивања о изградњи јавног водовода (99). Двотрећински кворум за рад се захтевао због тога што је изградња јавног водовода задрала у интересе приватних поседника преко чијих земљишта је ишла траса. За неке одлуке је било довољно присуство

(40) Одр. 129.: Који год буду дуовири, едили и префект колоније Генитиве Јулије и који год буду декуриони колоније Генитиве Јулије, сви они треба пажљиво да слушају и да се поковавају одлукама декуриона, без зле намере ...

(41) Одр. 129. Колико је ово била висока глоба показује, на пример, то да дуовир годишње издваја из личних средстава 2.000 сестерција за организацију јавних приредби.

просте већине декуриона: за установљивање јавних дажбина (98), доношење одлуке о мобилизацији (103) и бирање посланства колоније (92), и тада су одлуке доношене већином гласова.

Какав је био практични домашај одредби о кворуму? Закон не каже изричито колико је било декуриона у колонији, али се на основу одр. 126, која за одлуку о расподели места на јавним представама захтева присуство најмање педесет декуриона, и одр. 97 и 75, које исти број помињу поводом одлучивања о патрону колоније и дозволи за рушење зграде, може се претпоставити да је у колонији бирано стотину декуриона. Тај број је, иначе, био уобичајем у провинцијским градовима. (42)

За мање значајне одлуке је био довољан и мањи кворум. Изградња приватног водовода се одобравала и у присуству само четрдесет декуриона, а о религијским закупима одлучивало је већ њих тридесет. Закон, према томе, познаје разне кворуме. Очигледна је тежња законодавца да кворум примери значају питања. Интересантно је да законодавац кворум некад одређује бројем, а некад разломком. Ово друго решење подразумева променљиви кворум, јер се и број декуриона мењао. У одр. 125 стоји да се одлука доноси у присуству најмање половине оног броја декуриона који постоји у тренутку у ком се одлучује. Променљиви кворум је био нужност, јер се листа декуриона ревидирала тек сваких пет година.

Одредбе о кворуму показују да је законодавац настојао да обезбеди демократичност одлучивања унутар декурионског стаља. То је у складу са републиканском традицијом, а било је и опште правило. (43) Приметан је, међутим, и врло прагматичан приступ. Кворум за свакодневне одлуке је био тако утврђен да је одлуку практично могла да донесе четвртина укупног броја декуриона.

3. Магистрати

Закон Урсоне познаје магистрате који се срећу и у другим колонијама, дуовире, префекта, едиле, а био је биран и *interrex*. Будући да нису били плаћени (134) и да су били обавезни да током мандата дају свој новац за потребе колоније (44), магистрати су морали припадати имућном слоју колона. Закон утврђује да може бити изабран само онај колон који у погледу достојности испуњава

(42) P. Bonfante, *Storia I*, Milano 1959, с. 372.

(43) У D. 50.1.19 (Scaevola lib. 1 quaest.) формулисано је правило да се сматра донетим оно што је одлучила већина чланова већа декуриона. (*Quod maior pars curiae effecit, pro eo habetur, ac si omnes egerint.*)

(44) Према одр. 70 и 71, сваки дуовир и едил мора потрошити најмање 2.000 сестерција за жртвене обреде и позоришне игре у част Јупитера, Јуноне и Минерве.

услове за избор декуриона, који уз то није у неком спору о ком би након избора сам одлучивао (101). Под претњом глобе од 5.000 сестерција, закон забрањује да кандидати за магистрате непосредно или посредно организују јавне гозбе и ручкове у својој кући ради придобијања гласача, да чине поклоне, дају јавне прилоге и сл. (132). Законодавац је очигледно покушао да спречи корупцију у изборној процедури. Није сачуван текст у ком су се налазиле одредбе о *cursus honorum*, али је избор на више магистратуре, без сумње, ишао преко нижих, у складу са римском уставном традицијом.

Погледајмо сада одредбе о појединим врстама магистрата.

А) Дуовири

Број и садржина одредби о дуовирима показују да су они били најзначајнији међу магистратима. Када је реч о религијским стварима, они председавају изборној скупштини понтифа и аугура (68), старају се да у те колегије не буде изабрано лице које нема домицил у колонији (91), воде бригу да се изаберу управници светилишта, храмова и жртвеника (128), предлажу дане светковина и обреда (64), одлучују о утрошку јавног новца за обреде (65), те организују обреде и позоришне игре посвећене боговима (70).

Од комуналних послова они: издају дозволе за поправке и рушења грађевина (78), предлажу декурионима доношење одлуке о изградњи приватног водовода (99, 100), одлучују о изградњи и поправци путева, канала и канализације (77) и брину, заједно са едилима, о поштовању прописа о спаљивању мртаца (73). Дуовири воде рачуна о имовини колоније и могу одлучити да се о јавним добрима брине префект (93), а заједно са едилима чувају јавни новац и новац колона, о чему њихови писари воде књиге (81). Они одлучују о давању у закуп земљишта, шума и зграда у својини колоније (82) и уношењу у јавну касу оствареног прихода (76), те сазивају декурионе када треба одлучивати у вези злоупотребе јавног добра (96).

Овим надлежност дуовира није исцрпљена. Они предлажу декурионима упућивање јавних посланстава (92) и избор патрона колоније (97). Међутим, оно што посебно даје значај дуовирима је њихова судска надлежност. Закон у одр. 94 каже:

Нико у овој колонији не треба да пресуђује, нити треба да буде у овој колонији његова судска надлежност, изузев дуовира, или префекта ког је дуовир оставио, или едила, како је овим законом наложено. И нико не треба да омогући некоме на основу свог империјума или овлашћења да у овој

колонији пресуђује, изузев оном који по основу овог закона треба да пресуђује.

Дуовир је, дакле, као и префект и едил, правосудни магистрат, али како је он по рангу виши од њих и његова је надлежност шира. Он води поступак поводом *delicta publica*, било да сам гони, било да је тужилац приватно лице (95). Поред тог, закон му ставља у надлежност и поступак због повреде прописа о избору заштитника и госта колоније (130, 131), те избора магистрата колоније (132). Дуовир, такође, утврђује право и доноси пресуду у поступку утврђивања недостојности декуриона (105).

Ширину дуовирових овлашћења, његов империјум, илуструје најзад и одредба о његовим надлежностима у војним питањима. Он по одлуци декуриона подиже становништво колоније на оружје, командује војском или поставља команданта, те кажњава за војне прекршаје. Закон каже да он има иста она овлашћења која имају и војни трибуни у Риму (103).

Ако се изнетом дода да дуовири организују позоришне представе (126), које су важан део живота колоније, и воде рачуна о друштвеној хијерархији у гледалишту (125), онда постаје јасно да су дуовири били ти који су практично највише утицали на одвијање свакодневног живота. Закон у одр. 129 утврђује да се они морају покоравати одлукама декуриона, под претњом глобе од 10.000 сестерција, коју је могао да наплати сваки колон путем *actio popularis*. На основу овог Де Martino закључује да декуриони имају превагу у односу на магистрате колоније. (45) То је тачно ако се пође од тога да дуовири не могу поступати супротно одлукама декуриона. Међутим, ако се има у виду широка надлежност коју су имали, те чињеница да је сасвим извесно у њиховим рукама била иницијатива при разрешавању проблема колоније, па дакле и при сазивању већа декуриона, пре би се могло говорити о пресудном утицају дуовира, или у најмању руку о избалансираном односу снага. (46)

Дуовири су имали чиновнички апарат. Плате чиновника дају о томе прецизну слику (62). Сваки дуовир, зато што је магистрат с империјумом, има по два ликтора, писара и позивара, те по једног послужитеља, преписивача, гласника, врача и свирача. Ако се овај апарат упореди с оним код едила: четири послужитеља и по један писар, гласник, врач и свирач, произлази да је у колонији

(45) F. De Martino, *Storia della costituzione romana*, Vol. IV, Napoli 1965, с. 648.

(46) На то указују и Цицеронов списи. Цицерон у расправама о идеално организованој политичкој заједници грађана полази од римског искуства, а он подвлачи кључну улогу магистрата. На пример, у спису *О законима* (II, 27) каже да магистрати заједно са религијским поретком чине основ републике.

постојала схема у организацији чиновништва. Судаћи према платама, највише су били цењени писари. Код дуовира су годишње имали 1.200 сестерција. Најнижи на лествици су гласници, с платом од 300 сестерција. Велика разлика у плати у корист писара се може објаснити њиховом квалификацијом. Они су морали бити образовани људи, између осталог вешти и у математици, јер су водили финансијске књиге о јавном и приватном новцу (81). Због нужности да чиновнички апарат буде квалификован, закон дозвољава да се он регрутује и са стране. Набрајајући чиновнике дуовира и едила, закон одр. 62 каже: „међу овим бројем нека (магистрат А. М.) има и оне који ће бити колони његове колоније.” Ово показује да у периоду касне републике већ постоји чиновничко занимање и зачетак професионалног бирократског апарата, који ће императори у принципату даље развити. На крају треба рећи да је чиновништво колоније било сведено на најнужнију меру. У оквиру њега постоји хијерархија. Дуовиров писар је имао плату 1200, а едилов 800 сестерција. Чиновници су, иначе, уживали привилегије. Били су ослобођени војне обавезе и нису могли бити тужени, нити приморани да преузму неку обавезу и сл. (62).

Б) Префект

Закон је омогућавао дуовиру да задржи префекта кога је затекао приликом проглашења Урсоне за колонију римских грађана. Саму одредбу о томе не налазимо у сачуваном тексту, али на њу недвосмислено упућују одр. 93 и 94. (47) Префект, као и дуовир, има разне надлежности. Он је правосудни магистрат, управља поступком и пресуђује (94), јавља се и као тужилац кад то затражи неки колон (95), а пред њим се, као и пред дуовиром, може водити поступак због кршења прописа о избору заштитника и госта колоније (130, 131), као и прописа о забрани придобијања гласача организовањем јавних гозби (132).

Закон прописује глобу од 20.000 сестерција за префекта који прими поклон при уговарању закупа добара колоније (93), што значи да је он имао надлежност и у тим пословима. Префект, затим, извршава одлуку о мобилизацији (103), води скупштину понтифика и аугура (68), организује позоришне представе (126), одлучује о праву на декурионско седиште на представи (125). Како су ово све и надлежности дуовира, а префект је обавезан под

(47) 93.: *Који год дуовир буде остављен или изабран после оснивања колоније, или префект који од стране дуовира по основу закона ове колоније буде остављен...* 94.: *Нико не треба у овој колонији да пресуђује нити треба да буде у овој колонији његова судска надлежност изузев дуовира или префекта ког је дуовир оставио...*

претњом глобе да извршава одлуке декурiona (129), произлази да он у хијерархији магистрата заузима друго место, одмах после дуовира. Био је, дакле, високи, али по статусу колоније не и обавезни магистрат. Његово постојање зависило је од одлуке дуовира и највероватније је било везано за обим дуовировог посла. Остављање могућности да се и у новој организацији власти задржи постојећи префект среће се и у другим статутима. У *lex municipii Salpensani* (24) налазимо исто решење. Како је тај закон донет између 82. и 84. године н. е., дакле сто двадесет година након Закона Урсоне, може се закључити да је то била и политика Римљана. Они су остављали локалним магистратима извесну слободу да организацију власти прилагоде приликама.

В) Едили

Сачувани текст много мање говори о едилима него о дуовирима. Као и у Риму, они су нижи магистрати са ужом надлежношћу. Самостално одлучују о изградњи и поправци путева, канала и канализације, уколико се тиме не нарушавају интереси приватних лица (77), брину о спровођењу у живот прописа о сахрањивању и спаљивању (73), чувају јавни и приватни новац (81), организују жртвене обреде и позоришне представе за које морају лично дати најмање 2.000 сестерција (71, 126). Надлежност им је, дакле, иста као и у римских едила. Они имају и судску надлежност, али она није општа као код дуовира и префекта, већ је утврђена појединачним одредбама закона, али оне, на жалост нису сачуване. (48)

И одредбе о магистратима потврђују да је Цезар у основи пренео у колонију организацију власти римске *civitas*. На то указује и институција *interrex*-а који, као и у Риму, ступа на место магистрата који је умро или поднео оставку.

Закон ништа не говори о односима органа власти у колонији са управником провинције, јер је занста само градски статут и ништа више. Сви они послови за које је империја имала интерес излазили су из оквира овог акта и били су у рукама гувернера провинције. Гувернер је био врховни војни командант, убирао је порезе који су ишли у државну касу, пресуђивао је најзначајније спорове, посебно између градова у провинцији, а имао је и право да издаје едикт, као и претор у Риму. Према томе, локални органи власти су се у низу области кретали у оквирима који су били постављени локалној самоуправи. Због тога треба условно схватити речи закона да магистрати Урсоне имају *imperium*, односно *potestas*.

(48). У горе наведеној одр. 94 изричито стоји да едили обављају судске послове „како је овим законом наложено“.

VI. ОДРЕДБЕ О СУДСКОМ ПОСТУПКУ

Подаци које су римски правници оставили о организацији правосуђа и судском поступку углавном се односе на град Рим, тако да су нам сазнања о томе шта се догађало у провинцијама пуна празнина. Римљани нису ширили систем *ius civile*-а на провинције, нити су, дајући одређена права појединим градовима, ишли на јединствена решења, па је у судству и процедури владало шаренило. Због тога је сваки податак о правосуђу неког града драгоцен за употпуњавање слике о стању у империји, а наравно и за извођење неких општијих закључака о основној линији развоја, будући да су се ствари временом мењале.

Закон Урсоне даје доста података о правосудној надлежности и процедури упркос чињеници да је добар део текста уништен. Видели смо у раније наведеној одр. 94 да су правосудне послове обављали дуовири, префект и едили. Формулација те одредбе којом се забрањује било ком магистрату да мења оно што је закон утврдио у погледу правосудне надлежности указује на законодавчеву тежњу да у провинцијама учврсти јединствени организациони модел, а можда доказује и да је у провинцијским градовима било тежњи да се задрже некадашња локална решења.

Положај дуовира, односно префекта и едила Урсоне у судским пословима одговарао је положају магистрата у Риму. Они управљају поступком, што у првом реду значи да одлучују о томе да ли у праву има упоришта за вођење конкретног поступка. Дуовир и префект воде рачуна о роковима у којима се мора донети пресуда и могу наредити рекуператорима и странкама да одређеног дана приступе суду (95). Они се брину и о томе да имена позваних сведока буду јавно објављена и да сведоци дођу на суд (95). Пресуђивање је било у рукама изабраних судија, рекуператора, који су полагали заклетву да ће пресудити по праву и у законом утврђеном року (95).

Закон доста детаљно говори о појединим фазама поступка. Делимично сачувана одр. 61 с почетка таблице уређује извршење пресуде у грађанској парници. Вероватно су јој претходиле одредбе о позивању туженог на суд и доношењу пресуде, што је била систематика Закона XII таблица (таб. I-III). Ово се може претпоставити на основу садржине одр. 61:

... Онај коме тако буде наређено, нека стави руку (49), нека стави руку на основу права утврђеног пресудом и нека му буде дозвољено да то учини без зле намере. Јемац треба, према процени дуовира или онога који управља суђењем, да

(49) Тј. нека спроведе поступак принудног извршења пресуде на личности дужника. Види касније таблицу III Закона XII таблица.

буде имућан. Ако не понуди јемца, или не поступи по пресуди, треба да га поведе са собом. Нека га држи у оковима у складу с прописима *ius civile*-а.

Наиме, исту садржину налазимо у III табlici Закона XII таблица:

2. Након тога (истека рока за извршење пресуде — А. М.) нека стави руку на њега. Нека га води на суд.

3. Ако не изврши пресуду, или нико за њега пред судом не јемчи, нека га поведе са собом. Нека га веже ременом или оковима за ноге од петнаест фунти, не лакшим, али ако хоће нека га веже тежим.,

а у IV табlici налазимо и одредбу о јемцима. (50) Одр. 61 Закона Урсоне о извршењу пресуде следила је, према томе, Закон XII таблица, па се може с основом претпоставити да су јој претходиле одредбе о ранијим фазама судског поступка, баш као и у Закону XII таблица. Иначе, упућивање на прописе *ius civile*-а показује да је Урсона овим законом добила статус колоније римских грађана.

Опирање дужника у поступку извршења давало је поверноцу право да наплати двоструки износ потраживања, а сваком другом колону да подигне популарну тужбу и захтева наплату казне од 20.000 сестерција. (51) Поверночево право наплате двоструког износа дуга, као и популарна тужба коју су могли подићи колони, била су једина средства притиска на дужника, јер у овом закону не налазимо норму коју је имао Закон XII таблица (таб. III, 5 и 6) о продаји дужника у ропство и могућности кажњавања смртном казном. Закон, према томе, потврђује Ливијево казивање да је дужничко ропство укинута 326. године ст. ере са *lex Poetelia Papiria*. (52) Поверилац је, према томе, од инсолвентног дужника наплаћивао потраживање само путем рада.

Из одр. 61 се види да су магистрати и судије били надлежни да расправљају грађанске спорове. На жалост, нема података о њиховој стварној надлежности, па не знамо који су се спорови решавали у граду, који пред гувернером провинције на основу његовог едикта, а шта је било у надлежности магистрата у Риму.

(50) *Имућном нека јемац буде имућни, а грађанину пролејтеру нека буде јемац ко хоће.*

(51) Одр. 61.: *Ако неко ујојреби силу према оном који га је победно ујарници, преба да буде осуђен на двоструки износ и преба да плаћи колону његове колоније 20.000 сестерција и плај новац нека захтева ко хоће, и од сјране дуовира или оној који управља суђењем преба да буде гољен и осуђен.*

(52) Liv., VIII, 28, 1. Те године (326.) као да је римским плебсјцима по други пут поново дата слобода... и наложено је конзулима да шико, пзузев оних који због извршеног злочина издржавају казну, не може бити држан у оковима и ланцима, тако да за узајмљени новац буде заплешена дужникова имовина, а не тело.

Сигурно је да се за мале спорове није путовало у Рим. Одређени оријентир у том погледу је *lex de Gallia Cisalpina* (одр. 21 и 22) донет између 49. и 42. године ст. ере, дакле у исто време кад и Закон Урсоне, према ком локални магистрати пресуђују спорове до 15.000 сестерција. Будући да је Цисалпинска Галија (Горња Италија) била ближа Риму од провинције Бетике у којој се налазила Урсона, може се претпоставити да стварна надлежност магистрата у Урсони није била ужа. Питање је да ли је већ у овом времену било прихваћено класично решење да странке могу уговорити надлежност локалног суда и у споровима који иначе превазилазе његову редовну стварну надлежност. (53)

О поступцима због повреде општих интереса има прилично података. Поступак је могао покренути колон или дуовир у његово име, односно префект, по примљеној достави (95). Ово решење у извесној мери одудара од оног што је у Риму била уобичајена пракса, тј. да се право покретања поступка да или свим магистратима, или свим грађанима. (54) Статус тужиоца је био релевантан с процесног становишта. Ако тужбу преузме магистрат, а колон у чије се име тужи не приступи на суд из оправданог разлога, долази до одлагања суђења. Ако тужи колон, па не дође, поступак се обуставља и не може се поново покренути због правила *ne bis in idem*, изузев ако колон докаже да је био оправдано спречен. (55) Када има више тужилаца закон прави разлику између главног тужиоца и сатужиоца (102).

Када би оптужени признао дело пред магистратом, у Риму се није отварала процедура за избор судија (*sortitio*), већ би магистрат изрицао пресуду. (56) Та одредба Закона Урсоне није сачувана, а да су магистрати колоније имали исто овлашћење потврђује формулација већ наведене основне одредбе о њиховој судској надлежности (одр. 94) у којој се каже да нико сем дуовира, префекта или едила не треба у колонији да *пресуђује*, нити има *правосудну надлежност*.

Суд је заседао између првог и једанаестог часа, што по нашем рачунању значи од шест ујутро до пет увече. (57) Главни тужилац

(53) Paul. lib. 1 ad ed. (D. 50.1.28): *Inter convenientes et de re maiori apud magistratus municipales agetur.*

(54) Th. Mommsen, *Le Droit public romain, tome I*, Paris 1892, (reprint Paris 1984), c. 208.

(55) Према одр. 95 оправдавајући разлози су: тешка болест, обавеза због јемства, суђења, приношења жртве, породичне сахране, обреда чишћења, задржавања од стране магистрата, или одсуства на основу овлашћења римског народа.

(56) Види: P. Bonfante, *Storia I*, Milano 1959, c. 451.

(57) Римљани су делили дан од изласка до заласка сунца на дванаест часова, тако да су часови имали различиту дужину зависно од годишњег доба. Шести час је означавао подне. Први час је између 21. марта и 21. септембра падао између шест и седам часова ујутро по нашем рачунању.

је имао четири часа за излагање оптужбе, а сатужиоци по два. Они су могли уступити један другом део свог времена. Оптужени, односно његов заступник, је имао право да говори двоструко дуже него сви тужиоци заједно. (58) Поступак се прекида по истеку дана и мора се окончати у року од двадесет дана (95). Изузетак су сумарни поступци који морају бити завршени у току једног дана и за које не важи ограничење радног времена. (59) Не знамо за које су ствари били предвиђени сумарни поступци. Вероватно се радило о разним поступцима за заштиту поседа.

О доказном поступку таблице дају мало података, вероватно због тога што је извођење доказа, како у грађанским тако и деликтним поступцима, према римској традицији било ослобођено формалности. Тужилац је имао право да предложи највише двадесет сведока. Они су полагали заклетву да ће истинито сведочити. Обавезе сведочења је био ослобођен онај који је са тужиоцем или оптуженим у односу зет — таст, очух — пасторак, патрон — ослобођеник, или је странкама у спору сестрић или ближи род по крвном или тазбинском средству (95).

Редослед изјашњавања рекуператора у поступку пресуђивања је одређиван коцком (95). Других одредби о начину одлучивања нема, али чим се помиње коцка може се претпоставити да је примењивано тада уобичајено тајно гласање на плочицама и касније јавно бројање. (60) Оно за шта се изјаснила већина рекуператора, то је била пресуда. Римљани су, иначе, странкама обично давали право да одбију један број предложених рекуператора да би се обезбедило што објективније пресуђивање, па је таква одредба вероватно постојала и у Закону Урсоне. Давањем гласа рекуператори би извршили своју обавезу, а била је дужност магистрата који је водио поступак да изрекне пресуду. То се јасно види и из формулације одр. 123 која говори о поступку утврђивања недостојности декурiona:

Дуовир, коме буде приступљено ради пресуђивања у ствари у којој већини судија пред којима се води спор не буде доказано да је недостојан положаја декурiona онај поводом кога је одобрено вођење поступка, треба да нареди да онај

(58) Одр. 102. *Колико сајни укујно сви шужииши њо њојединачним шужбама шреба да буду овлашћени да говоре, двоструко више сајни њо свакој њојединачној шужби шреба дозволиши шуженом или оном који за њега говори.*

(59) Одр. 102. Дуовир која у складу са овим законом истражује или буде обављао суђење, сем ако овим законом није утврђено да то суђење треба да буде завршено у току једног дана, не треба да истражује, нити обавља суђење пре првог, нити после једанаестог часа у дану.

(60) Рекуператори су добијали воштане таблице са уписаним словима „С“ (*condemno*) и „А“ (*absolvo*). Гласали су брисањем једног слова, а потом су таблицу стављали у урну. Тако је била обезбеђена тајност изјашњавања.

који је оптужен буде ослобођен на основу пресуде ових судија.

Пресуда је била коначна. Поступак се могао обновити само ако се докаже да је пресуда донета злоупотребом положаја магистрата (123). То је било у складу с принципима на којима је почивао легисакциони, а касније и формуларни поступак. О тужби су одлучивали изабрани грађани, а не државни орган, па није ни било жалбене инстанце.

VII. ОДРЕДБЕ О КОМУНАЛНИМ ПОСЛОВИМА

Један број одредби регулише разна комунална питања, што је разумљиво, јер градови подразумевају изградњу путева, водовода, одређени комунални ред и сл. Закон прописује да власник земљишта мора допустити изградњу јавног водовода преко своје парцеле, али га и штити забрањујући провлаћење водовода кроз постојеће објекте (99). Закон, дакле, познаје ограничење приватне својине у јавном интересу. С друге стране, када је била у питању изградња приватног водовода, о чему су одлучивали декуриони, онај који је градио морао је да води рачуна да не оштети власника неког другог земљишта (100).

Изградња и поправка путева, канализације и канала била је у надлежности дуовира или едила (77). За оштећење и загађивање путева и канала била је прописана глоба од 1.000 сестерција, утужива с *actio popularis*.

Одлуку о поправци и рушењу зграда доносило је веће декуриона. Ако би неко без ове одлуке скидао кров са грађевине, или је рушио, плаћао је глобу у висини њене вредности. Глобу је могао наплатити сваки од колона путем популарне тужбе. Ова норма је била усмерена против шпекулативних рушења зграда и среће се и у другим статутима. (61)

Карактер комуналног прописа којим се штити здравље становништва и град од пожара имају одр. 73 и 74. У првој се под претњом казне од 5.000 сестерција, уз популарну тужбу, забрањује уношење мртваца унутар зидина, подизање ломача и спаљивање. Другом се кажњава истом глобом онај који подигне нову ломачу за спаљивање мртваца до петсто корака од зидина.

(61) Нпр., Закон муниципије Тарентине у одр. 4 за бесправно рушење прописује глобу у висини вредности некретнине. Наплаћивао ју је било који муниципс путем популарне тужбе, а када је то чинио магистрат, половина је ишла у јавну касу, а половина за јавне игре које је он организовао, или за споменик који је подизао. Закон муниципије Малацитане, у одр. 62, такође забрањује рушење или поправку грађевина мимо одлуке декуриона, прописујући глобу у висини вредности грађевине и популарну тужбу коју је подизао свако ко хоће, *qui volet*.

VIII. ЗАКЉУЧАК

Закон Урсоне садржи одредбе о организацији власти, религијским пословима и свештенству, положају становништва, правосуђу и судском поступку, финансијама и комуналним пословима колоније Урсоне. За разлику од уобичајене римске праксе да се законом регулише само једно питање, овај закон уређује велики број односа, садржи регулативу неопходну за живот једног града. Како је целовит обухват проблематике локалних заједница видљив и у другим сачуваним статутима колонија и муниципија, може се закључити да су овој врсти градова Римљани посвећивали изузетну пажњу. Нема сумње, настојали су да обезбеде добре услове за живот римских грађана у провинцијама, али и просперитет градова у којима су видели упоришта своје власти и носиоце романизације.

Овај закон показује да су статuti колонија римских грађана већ при крају периода републике веома конзистентни правни акти. Он регулише само питања од општег интереса, дакле садржи искључиво јавно право колоније. Приватноправних института у њему нема. Својина се помиње само на једном месту, али и тада се ради о праглашавању јавних путева, пролаза и међа јавним власништвом (78), а од уговора срећемо само купопродају и закуп, опет везано за некретнине у својини колоније. Римљани, дакле, у преткласичном периоду не само да разлучују јавно од приватног права, него о тој подели воде рачуна и у практичној законодавној активности. Како у закону нема одредби јавног права примењиваног на територији целе империје, произлази, такође, да правници републиканског периода у оквиру јавног права право локалних заједница препознају као посебну целину. Закони о колонијама римских грађана били су градски статuti и у данашњем значењу те речи.

Анализа законског текста је показала да је у колонију била пренета римска републиканска схема организације власти у којој доминирају дуовири и веће декурiona, органи аналогни конзулима и сенату у Риму, док је скупштина изгубила значај. Прецизно утврђивање кворума за доношење низа одлука на већу декурiona показује законодавчеву тежњу да обезбеди демократичност одлучивања унутар локалне аристократије. Овим је у провинцијама било онемогућено нарастање утицаја појединаца до мере која би могла довести у питање ауторитет, или чак угрозити централну власт. Истом тежњом била је инспирисана и забрана избора заштитника Урсоне из круга личности које врше неку јавну функцију у Риму. (62)

(62) Опрез централне власти у односу на могућа политичка збивања у колонији видљив је и у одр. 106 којом се забрањују тајна окупљања.

Значај законодавчеве идеје о владавини аристократије у колонијама и муниципијама, идеја је, наиме, инкорпорисана и у статуте других градова, може се у потпуности сагледати тек ако се узме у обзир да је у самом Риму од времена доношења овог закона, од Гаја Јулија Цезара, власт сконцентрисана у рукама једног човека. То практично значи да је у империји од краја републике пронађена задовољавајућа формула организације власти, која је уз јаку централну власт сконцентрисану у рукама принцепса подразумевала и одређени степен демократије у локалним заједницама. Цивилизацијски посматрано такво решење је било значајно, јер је обезбедило просперитет локалних заједница током наилазећих векова, а тиме и романизацију провинција, упркос чињеници да су се у центру империје већ осећали знаци кризе. Колоније и муниципије широм царства, често на великој удаљености од Рима, биле су у условима спорих комуникација острва на којима се живот одвијао по устаљеном ритму, без свих оних потреса којима је Рим као центар власти био бременит. То мења и нашу укупну слику о римској империји периода принципата и објашњава не само њен опстанак већ и процват.

Када је реч о праву, овај закон, како је показано, даје обиље података. (63) Две ствари, ипак, треба на крају посебно истаћи. Процесуално средство путем ког се обезбеђивало поштовање законских одредби, како од стране становништва, тако и носилаца власти, је *actio popularis*. Стиче се утисак да је та тужба, уз врло широк распон казни од хиљаду до сто хиљада сестерција, била ефикасна. Тужбу је, наиме, могао подићи сваки колон и од прекршиоца наплатити прописану глобу. Поступак је подразумевао *accusatio publica*, али је сам спор вођен по правилима грађанске процедуре. Ове тужбе су, иначе, широко коришћене у муниципијама и колонијама за заштиту јавног интереса (64), па их тако налазимо и у Закону Урсоне. Њихова честа употреба се може објаснити и чињеницом да су доприносиле рационализацији апарата власти. Посредством ових тужби надзор над законитошћу није био у рукама посебних органа колоније, већ је био брига свих колона.

(63) Неки нису обрађени због недостатка простора, иако су за поједине области права врло интересантни. Тако, на пр., одр. 125 казује да већ половином I века ст. ере римски концепт умишљаја подразумева свест и вољу: *Ако неко суйројшно овом свесно и са злом намером буде седео, или некога свесно и са злом намером суйројшно овом буде увео да седи...*, те да се деликатна одговорност везује за виност, а у одр. 76 налазимо институт конфискације.

(64) Налазимо их у *Tabula Heraclensis (Lex Iulia municipalis), lex municipii Tarentini, lex municipii Malacitani*, у укупно петнаест римских и муниципалних закона. О томе и проблематици популарних тужби види: Ј. Даниловић, *Популарне шужбе од римског до савремених љрава*, Београд 1968, посебно стр. 17-19 и 230-233.

При писању овог статута законодавац је пошао од идеје да колонију треба поставити у складу с традицијом римске *civitas*. Исту идеју водиљу налазимо и у статутима других колонија и муниципија. Због тога у сачуваним законима срећемо многе заједничке институте и препознајемо решења која су настала у Риму. Треба, међутим, приметити да законодавац у томе није био крут, већ је отворио изванредан простор и за локалну правну традицију. Тако Закон Урсоне установљава право прилаза води, појења стоке и вађења воде у корист нових поседника земље у колонији, али истовремено утврђује да то право задржавају стари поседници. (65) Законодавац за ова права користи терминологију земљишних службености, *itus, actus, aquae ductus*, али како се основано може претпоставити да локално обичајно право Урсоне није имало иста она правила која су важила за службености у Риму, санкционисање затеченог стања је практично увело локалне обичаје у правни систем колоније. Имајући у виду аграрни карактер римског друштва, ови обичаји су сигурно били много присутнији у свакодневnoj правној пракси него што би то на први поглед могло изгледати након читања овог закона. Давање простора локалном обичајном праву указује на још један квалитет римског законодавства о градским заједницама, оно је било еластично.

Dr. Antun Malenica
Professor of the Faculty of Law in Novi Sad

THE LAW OF URSONE

Summary

The author deliberates upon the subject of the Law (statute) of Ursone, the city of which was attached to the cities-colonies of the Roman citizens by Gaius Julius Caesar in 44 B.C. After briefly reviewing the contents and systematics of the Law, the author points to the fact that the statute contains only public law, exclusively the provisions regulating relations in Ursone. On the ground of the aforementioned, the author draws three conclusions,

(65) Одр. 79.: Оне реке, потоци, извори, језера, локве воде и баре које се налазе на земљишту које буде подељено колонијама ове колоније, тим рекама, изворима, језерима, локвама воде и барама нека имају једнако право приступа, појења стоке и вађења воде сви који то земљиште буду имали и поседовали, као што су имали они који су то земљиште раније имали и поседовали. Исти закон и право прилаза води треба да буде за оне који имају и поседују земљиште које су и раније имали и поседовали.

as follows: 1) That the division of law into public and private, discoursed upon by the classical jurist Ulpianus, has been crystallized already in the period of the Republic and that it has been observed in legislative practice, although the post-classical codifications do not point to the fact, including herein Justinian codification as well. 2) That within the public law corpus jurists distinguished between general rules of law and local communities public law. 3) That Romans have regulated the position of colonies in their provinces in a very systematic way, consequently producing laws and municipal statutes in the, even todays, true sense of the word.

Through the analysis of the preserved provisions of the Law the author conveys the picture of the colony social structure, its income, organization of power, legal proceedings and municipal matters. In reference to the power organization, the author finds that it has been established in the spirit of the Roman constitutional tradition of the period of the Republic, meaning that, contrary to Rome, where one man has been the holder of power from Caesar thereafter, provincial colonies and municipalities have been governed by local aristocracy during the principate period. It is the author's opinion that this formula, according to which central power is held by an individual whereas local power is held by aristocracy, has provided several centuries of prosperity throughout the vast Empire areas.

By analyzing colony law, the author explains the difference between the Roman and contemporary perceptions of public law, emphatically setting forth that owing to that difference modern categories, such as, for instance, criminal law and criminal act, should not be sought after in such laws.

Key words: *City statute. — Public law. — Local autonomy. — Population structure. — City income. — Power organization. — Justice. — Legal proceeding. — Municipal regulations.*

Dr Antun Malenica
professeur à la Faculté de droit de Novi Sad

LA LOI D'URSONA

Résumé

L'auteur analyse la Loi (le statut) d'Ursona, ville que Jules César a incluse en 44 av. J.-C. parmi les villes colonies des citoyens romains. Après un aperçu sur le contenu et la systématisation de la loi, l'auteur démontre que le statut ne contient que le droit public, à savoir exclusivement les dispositions réglant les rapports à Ursona. En vertu de cela il tire les conclusions suivantes: 1) Que la division du droit en droit public et droit

privé, dont parle jurisconsulte classique Ulpian, s'était déjà opérée à l'époque de la République et qu'elle avait été respectée dans la pratique législative, bien que ce ne soit pas indiqué dans les codifications post classiques, y compris celle de Justinien. 2) Que dans le cadre du corps du droit public les juristes distinguaient le droit commun du droit public des communautés locales. 3) Que les Romains réglaient très systématiquement la situation des colonies dans les provinces, de sorte que les lois édictées étaient les statuts des villes dans le sens propre du terme et même au sans dans lequel le terme est employé aujourd'hui.

En analysant les dispositions conservées de la Loi l'auteur esquisse une image de la structure sociale dans la colonie, de ses revenus, de l'organisation du pouvoir, de la procédure judiciaire et des travaux communaux. Quant à l'organisation du pouvoir l'auteur trouve qu'il était instauré dans l'esprit de la tradition constitutionnelle romaine de la période de la République, ce qui veut dire que durant le principat le gouvernement dans les colonies provinciales et dans les municipes était confié à l'aristocratie locale, à la différence de Rome dans laquelle depuis César le pouvoir était entre les mains d'une seule personne. L'auteur estime que la formule selon laquelle le pouvoir central était détenu par un seul homme et le pouvoir local confié à l'aristocratie a assuré la prospérité durant quelques siècles sur le territoire très large de l'Empire.

En analysant le droit de la colonie l'auteur explique la différence entre la conception romaine et moderne du droit public et souligne qu'à cause de cette différence il ne faut pas chercher dans de tels statuts des catégories modernes telles que, par ex., droit pénal et acte pénal.

Mots clés: *Statut de la ville — droit public — autonomie locale — structure de la population — revenus de la ville — organisation du pouvoir — juridiction — procédure judiciaire — prescriptions communales*